

20.8.2001

1241/4/00

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Riitta-Leena Paunio

Esittelijä: Esittelijä Nina Meincke

PÄÄTÖS KANTELUUN SAIRAUSKERTOMUSTIETOJEN LUOVUTTAMISTA KOSKEVASSA ASIASSA

1 KANTELU

A arvostelee 14.5.2000 eduskunnan oikeusasiamiehelle osoittamassaan kantelukirjoituksessa Vantaankaupungin --- terveysaseman terveyskeskuslääkäri C:n menettelyä. A:n kertoman mukaan C paljasti hänen sairauskertomustietojaan hänen tyttärelleen B:lle ilman hänen lupaansa.

2 SELVITYS

Vantaankaupungin vs. terveydenhuollon johtaja --- antoi 21.6.2000 asiassa lausunnon. Sen liitteenä oli terveyskeskuslääkäri C:n 11.6.2000 antama selvitys.

A oli saattanut tätä samaa asiaa koskevan kantelun vireille myös Etelä-Suomen lääninhallitukseen. Tämä seikka ilmeni kantelun johdosta hankitun selvityksen myötä. Koska asian tutkinta oli jo aloitettu eduskunnan oikeusasiamiehen kansliassa, asian käsittely siirrettiin tässä tapauksessa eduskunnanoikeusasiamiehelle. Käytössäni on ollut myös Etelä-Suomen lääninhallituksen asiassa hankkimat selvitykset.

A toimitti tänne 20.5.2001 tyttärensä B:n valtakirjan, joka oikeuttaa A:n saamaan tietoonsa jäljempänä esiintyvät hänen tyttärtään koskevat terveystiedot.

3 RATKAISU

3.1 Tapahtumat

A:n tytär B kävi terveyskeskuslääkäri C:n vastaanotolla Vantaan kaupungin --- terveysasemalla 18.4.2000. C paljasti tuolloin B:lle A:n terveydentilaan liittyviä seikkoja ilman tältä saatua lupaa. Hän mm. esitti B:lle vastaanotolla kysymyksiä A:lle tehdyistä pään magneettikuvauksista, joita oli tehty mm. aivokasvaimen poissulkemiseksi. C:n mukaan hän oli todennut samassa yhteydessä kuitenkin, että mistään pahanlaatuisesta ei ollut kysymys.

A kävi C:n vastaanotolla 20.4.2000 selvittämässä tapahtunutta. C:n kertoman mukaan hän oli pahoillaan tapahtuneensa ja myönsi menetelleensä väärin. A ei mainitse C:n pyytäneen anteeksi, mutta kylläkin myöntäneen virheensä. Sitten A sai myös takaisin tältä käynniltä suorittamansa terveyskeskusmaksun.

3.2 Oikeusohjeet

Tapahtuma-ajankohtana voimassa olleen potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (785/1992, jäljempänä potilaslaki) 13 §:n mukaan potilasasiakirjoihin sisältyvät tiedot olivat salassapidettäviä. Potilasasiakirjoihin sisältyviä tietoja ei saanut ilman potilaan kirjallista suostumusta antaa sivulliselle. Nykyisin voimassa oleva potilaslain 13 § (muut. 653/2000) vastaa tältä osin aiempaa säännöstä.

Tapahtuma-ajankohtana voimassa olleen potilaslain 13 §:n 3 momentin mukaan potilasasiakirjoihin sisältyviä tietoja saatiin kuitenkin antaa edellä mainitun säännöksen estämättä viranomaiselle tai yhteisölle, jolla oli tiedon saantiin säädetty oikeus; toiselle terveydenhoidon yksikölle sellaisia tietoja, jotka olivat potilaan tutkimuksen ja hoidon järjestämisen kannalta tarpeellisia ja joiden antamiseen potilas oli antanut suullisen tai muutoin asiayhteydestä ilmenevän suostumuksen sekä potilaan lähiomaiselle tai läheiselle potilaan tajuttomuuden tai muun siihen rinnastettavan syyn vuoksi.

Potilaslain 14 §:n mukaan rangaistus edellä mainitun salassapitovelvollisuuden rikkomisesta tuomitaan rikoslain 38 luvun 1 tai 2 §:n mukaan, jollei teko ole rangaistava rikoslain 40 luvun 5 §:n mukaan, tai ellei siitä muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta.

Terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain (559/1994) 16 §:n mukaan terveydenhuollon ammattihenkilön velvollisuudesta laatia ja säilyttää potilasasiakirjat sekä pitää salassa niihin sisältyvät tiedot on voimassa, mitä potilaslaissa säädetään. Terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain 17 §:n mukaan terveydenhuollon ammattihenkilö ei saa sivulliselle luvatta ilmaista yksityistä tai perheen salaisuutta, josta hän asemansa tai tehtävänsä perusteella on saanut tiedon. Lain 36 §:ssä on samanlainen viittaus rikoslain säännöksiin kuin potilaslaissa.

Vantaan kaupungin virkasäännön 17 §:n mukaan viranhaltijan on suoritettava virkaan kuuluvat tehtävät noudattaen asianomaisia säännöksiä ja määräyksiä.

Tässä tapauksessa, kun kyseessä on Vantaan kaupungin palveluksessa oleva terveystieteiden lääkäri, sovelletaan hänen menettelyynsä rikoslain virkarikoksia koskevaa 40 luvun 5 §:ää. Sen 1 momentti kuuluu seuraavasti:

Jos virkamies tai julkisyhteisön työntekijä tahallaan palvelussuhteensa aikana tai sen päätyttyä oikeudettomasti

1) paljastaa sellaisen asiakirjan tai tiedon, joka viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) tai muun lain mukaan on salassa pidettävä tai jota ei lain mukaan saa ilmaista, tai
2) käyttää omaksi tai toisen hyödyksi sellaista asiakirjaa tai tietoa, hänet on tuomittava virkasalaisuuden rikkomisesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Virkamies voidaan tuomita myös viralta pantavaksi, jos rikos osoittaa hänet ilmeisen sopimattomaksi tehtävänsä.

Jos virkamies tai julkisyhteisön työntekijä syyllistyy edellä tarkoitettuun tekoon huolimattomuudesta tai varomattomuudesta, eikä teko huomioon ottaen sen haitallisuus ja vahingollisuus sekä muut tekoon liittyvät seikat ole kokonaisuutena arvostellen vähäinen, hänet on rikoslain 40 luvun 5 §:n 2 momentin mukaan tuomittava tuottamuksellisesta virkasalaisuuden rikkomisesta sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

3.3 Oikeudellinen arviointi

3.3.1 Tapahtumien arviointia

Terveyskeskuslääkäri C on minulle toimittamassaan selvityksessä myöntänyt kertoneensa A:n terveystietoja tämän tyttärelle B:lle. Hän on B:lle esittämillään kysymyksillä paljastanut mm. sen, että A:lle oli tehty pään magneettikuvaus aivokasvaimen poissulkemiseksi. C on perustellut menettelyään sillä, että tytär oli hakeutunut gynekologinsa kehotuksesta tutkimuksiin verenhyytymistekijöiden tutkimiseksi ennen ehkäisytablettien käytön aloitusta, koska äidillä oli joskus ollut ehkäisytabletteja käytettäessä syvä laskimotukos. C:n kertoman mukaan A:n sairauskertomustiedot olivat tarpeen arvioitaessa B:n riskiä saada laskimotukos ja harkittaessa, tulisiko tämä lähettää tarkempiin tutkimuksiin. C yritti etsiä vastaanoton aikana A:n sairauskertomuksista tietoja päätöksenteon pohjaksi. Nopeuttaakseen selvittelyään C kertoo esittäneensä kysymyksiä B:lle A:n sairauskertomustietojen pohjalta.

A:n kertoman mukaan B ilmoitti lääkärin kertoneen hänelle, että A:lla oli todettu hermokasvain, joskin ilmeisesti hyvänlaatuinen. A:n kirjoituksesta ja osin C:n selvityksestäkin käy ilmi, että B ei ollut vastaanotolla täysin ymmärtänyt, mistä oli kyse. C toteaa selvityksessään seuraavasti: “ ..., tytär ei ollut mahdollisesti ymmärtänyt kysymyksieni asettelun tarkoitusta tai latinankieliset dg:t olivat häntä hämmentäneet”. A:n kirjoituksesta käy ilmi, että tapahtuneesta aiheutui A:lle huolta ja ahdistusta, koska hän joutui epäilemään sitä mahdollisuutta, että hänellä oli aivokasvain.

Edellä kohdassa 3.2 sanotun lainsäädännön mukaisesti lääkäri on salassapitovelvollinen potilaan terveystiedoista. Terveystietojen tärkeitä periaatteita onkin lääkäri - potilassuhteen luottamuksellisuus ja sen edellytyksenä oleva lääkärin salassapitovelvollisuus potilaan terveystiedoista. Laissa ei ole poikkeusta salassapitovelvollisuudesta siinäkään tapauksessa, että salassapitovelvollisuuden rikkomisesta olisi hyötyä jollekin muulle henkilölle. Voimassa olevan lainsäädäntömme mukaan henkilön terveystietoja ei saa paljastaa ulkopuoliselle henkilölle edes siinä tapauksessa, että tästä olisi hyötyä tämän terveydentilalle - esimerkiksi juuri perinnöllisten sairauksien ollessa kyseessä. Tällaisissa tilanteissa tulee pyytää potilaalta suostumus tietojen luovuttamiseen. Mikäli suostumusta ei saada, tietoja ei saa paljastaa.

Oikea menettelytapa tässä tilanteessa olisi ollut tiedustella B:ltä, tietääkö hän suvussa esiintyvän alttiutta verenhyytymiselle ja selvittää hänelle, että tuon seikan selvittäminen saattaa olla tai on tarpeen hänen tutkimuksiaan ajatellen. Ellei hänellä olisi ollut tällaista tietoa, C:n olisi tullut antaa hänelle aikaa joko tiedustella suostumusta äidiltään, tai tiedustella B:n suostumuksella äidiltä, saako tämän sairauskertomustietoja käyttää hyväksi tyttären tutkimuksia suunniteltaessa.

Henkilön terveystietojen paljastaminen sivulliselle ilman potilaan lupaa tai potilaslain 13 §:ssä tarkemmin säädettyjä poikkeuksia lukuunottamatta on aina lainvastaista. Joissakin tilanteissa tietojen luovuttamista ilman henkilön suostumusta voitaisiin kuitenkin nähdäkseni arvioida rikoslain 3 luvun 10 §:n pakkotilasäännöksen perusteella. Tällaisesta ei kuitenkaan ole käsitykseni mukaan kyse tässä tilanteessa.

Katsonkin terveyskeskuslääkäri C:n menetelleen potilaslain 13 §:n 2 momentin, terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain 17 §:n ja rikoslain 40 luvun 5 §:n vastaisesti, kun hän on paljastanut B:lle A:n terveydentilaa koskevia tietoja ilman tämän suostumusta.

Vs. terveydenhuollon johtaja --- on lausunnossaan kertonut C:n esimiehen, vs. sairaanhoidon

johtajan --- kerran C:n kanssa vaitiolovelvollisuuteen liittyviä säännöksiä. Vs. terveydenhuollon johtaja --- mukaan asiasta on yleisellä tasolla muistutettu koko henkilökuntaa. C toteaa itse selvityksessään pyrkivänsä jatkossa noudattamaan vaitiolovelvollisuussäännöstä entistä huolellisemmin.

3.3.2 Teon rikosoikeudellista arviointia

Rikoslain 40 luvun 5 §:n 1 momentin virkasalaisuuden rikkomisen tunnusmerkistön täytyminen edellyttää aina tahallisuutta. Tällä tarkoitetaan tekijän tietoisuutta siitä, että hänen ilmaisemansa seikka on virkasalaisuus ja että sen ilmaiseminen on säännöksessä tarkoitetulla tavalla oikeudeton. Virkasalaisuuden rikkominen on vähäisenäkin rangaistava.

Rikoslain 40 luvun 5 §:n 2 momentin tuottamuksellinen virkasalaisuuden rikkominen sen sijaan edellyttää aina, että tekoa ei ole kokonaisuutena arvioiden pidettävä vähäisenä. Tuottamuksellinen tekotapa kuvataan usein huolimattomuutena tai varomattomuutena. Vähäisyyttä arvioitaessa otetaan huomioon mm. teon haitallisuus ja vahingollisuus. Oikeuskirjallisuudessa on myös katsottu, että ne perusteet, joiden vuoksi jokin seikka on paljastettu, vaikuttavat sen arvioimiseen, onko tekoa pidettävä vähäisenä vai ei.

Mikäli C:n teko arvioitaisiin tuottamukselliseksi virkasalaisuuden rikkomiseksi, on käsitykseni mukaan mahdollista, että tekoa saatettaisiin pitää kokonaisuutena arvioiden vähäisenä. Näin on asianlaita käsitykseni mukaan ensinnäkin sen vuoksi, että C:n tarkoitusperät olivat hyvät. Toisaalta on huomattava, että B:lle paljastetut seikat olivat ilmeisesti jo ennestään ainakin osittain tämän tiedossa. Riippumatta siitä, arvioidaanko tekoa rikoslain 40 luvun 5 §:n 1 vai 2 momentin nojalla, on huomattava, että paljastamisen on usein katsottu sisältävän sen, ettei vastaanottaja tunne aiemmin tietoa. Vaikka asian tunteminen ennalta ei käsitykseni mukaan vähennä teon moitittavuutta, se kuitenkin mitätöi paljastamisen seuraukset.

Käsitykseni mukaan C:n teon saatettaisiin katsoa täyttävän rikoslain 40 luvun 5 §:n 1 momentin tunnusmerkistön virkasalaisuuden rikkomisesta, koska voidaan olettaa C:n olleen tietoinen siitä, että hän paljasti vastaanotollaan oikeudettomasti A:ta koskevia terveystietoja. Toisaalta on myös mahdollista, että tekoa arvioitaisiin rikoslain 40 luvun 5 §:n 2 momentin nojalla tuottamuksellisena virkasalaisuuden rikkomisena. Tällaisena, kuten edellä totesin, se jäisi kuitenkin vähäisenä arvioituna tunnusmerkistön ulkopuolelle.

Tekoa rikosoikeudellisesti arvioitaessa voidaan siis perustellusti esittää erilaisia näkemyksiä sen rikosoikeudellisesta luonteesta. Nähdäkseni on kuitenkin perustellumpaa pitää tekoa tuottamuksellisena virkasalaisuuden rikkomisena kuin virkasalaisuuden rikkomisena. En katsokaan perustelluksi määrätä asiassa syytettä nostettavaksi, vaan tyydyn antamaan C:lle eduskunnan oikeusasiamiehen johtosäännön 9 §:n 1 momentin nojalla huomautuksen hänen lainvastaisesta menettelystään.

3.3.3 Muita esiin tulleita seikkoja

Sairauskertomustietojen käyttö

C on siis edellä kerrotuin tavoin käyttänyt A:n sairauskertomustietoja suunnitellessaan tämän tyttären B:n tarvitsemia tutkimuksia.

Tässä yhteydessä haluan kiinnittää huomiota vielä siihen, että henkilön sairauskertomustietoja saadaan käyttää vain hänen omassa hoidossaan. Hyödynnettäessä henkilön sairauskertomustietoja toisen potilaan hoitoa suunniteltaessa tarvitaan tuon henkilön lupa myös siinä tapauksessa, että lääkäri ei paljasta sairauskertomustietoja sivullisille.

Rikoslain 40 luvun 5 §:n 1 momentin 2) -kohdan mukaan virkasalaisuuden rikkomiseksi katsotaan myös, jos virkamies tai julkisyhteisön työntekijä tahallaan palvelussuhteensa aikana tai sen päätyttyä oikeudettomasti *käyttää* omaksi tai toisen hyödyksi sellaista asiakirjaa tai tietoa, joka viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) tai muun lain mukaan on salassa pidettävä tai jota ei lain mukaan saa ilmaista. Myös henkilötietolain edellyttämä käyttötarkoitussidonnaisuus henkilötietoja käytettäessä (6 ja 7 §) nähdäkseni edellyttää, että tietoja saa käyttää vain henkilön oman hoidon suunnittelussa ja toteuttamisessa.

Tapahtuneen jälkiselvittely

A kertoo C:n myöntäneen terveystieteiden tutkimuskeskuksella 20.4.2000, että hän oli tehnyt väärin luovuttaessaan tietoja tämän tyttärelle, mutta A:n kertoman mukaan C ei ollut pyytänyt asiaa anteeksi. C puolestaan on minulle antamassaan selvityksessä kertonut tuolloin pahoilleensa tapahtunutta ja myöntänyt tehneensä väärin.

Jälkeenpäin on nähdäkseni mahdotonta selvittää, mitä tuossa tilanteessa on lausuttu. Tähän vaikuttavat osin myös henkilöiden subjektiiviset näkemykset esimerkiksi siitä, miten voimakas anteeksipyyntö tulisi olla ja sisältääkö pelkkä pahoittelu anteeksipyyntö. Näin ollen en voi saavuttaa olevan selvityksen perusteella katsoa C:n menettelleen asiassa tältä osin moitittavasti.

Totean kuitenkin, että hyvän hallinnon periaatteisiin kuuluu, että asiakasta kohdellaan kunnioittavasti ja asiallisesti. Tämä pitää nähdäkseni sisällään sen, että virheen tapahduttua sitä pyydetään myös anteeksi. Tällä menettelyllä vältetään usein myös valitusprosesseilta ja osoitetaan asiakkaalle, että häntä arvostetaan.

3.4 Toimenpiteet

Eduskunnanoikeusasiamiehen johtosäännön 9 §:n 1 momentin nojalla annan terveystieteiden tutkimuskeskukselle C:lle huomautuksen edellä kohdassa 3.3.1 selostetusta lainvastaisesta menettelystä. Kiinnitän myös C:n huomiota vastaisen varalle vaitiolovelvollisuuden tärkeyteen. Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen päätöksestäni Vantaan kaupungin sosiaali- ja terveysviraston terveydenhuollon johtajalle sekä terveystieteiden tutkimuskeskukselle C:lle.